

es by preschool children are presented in the article. Focusing on psychological studies of the understanding problem, attention is paid on the points, related to understanding as a thinking process, as well as the result of this process, taking into account such important characteristics of understanding as its orientation, motivational basis; as a mediated process, associated with new judgments, concepts, evaluations, conclusions, one or another decisions of the subject. The theoretical analysis of the concept of understanding enabled us to define the main psychological indicators and determinants of its manifestations. Elicited were the features specific to the process of understanding of the new information by pre-school children through determination of subjective path marks and devising of new image-notions underlying the understanding. The crucial role of the analogy and combinatory mechanisms in the development of new semantic constructions was elucidated. The pilot experimental instructional system was developed that is intended for training children in analyzing new information structures and forming relevant skills.

Keywords: understanding, thinking, new information, preschool age.

Отримано 29.05.2019

УДК 159.954 – 043.86:[929:001]

Виноградова Вікторія Євгенівна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Виноградова В. Є. Методологічні проблеми дослідження творчих здібностей у вітчизняній та зарубіжній психологічній науці. У статті розкриваються теоретичні та методологічні проблеми дослідження творчих здібностей. Розглядаються питання створення теорії творчості, а також концепції розвитку творчих здібностей. Аналізується внесок вітчизняних та зарубіжних науковців щодо формування творчих здібностей та їх унікальні концептуальні особливості в даному понятті в психологічній науці. Системоутворюючим чинником у проблемі розвитку здібностей виступає особистість. Пошук особистістю власної цілісності може виступати фактором спроможності робити наукові відкриття. Потреба розвитку особистості може призводити до розвитку суспільства, шляхом споживання нових творів, теорій (ноосфера), винаходів.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, теорія творчості, креативність, талант, розвиток, цілісність, особистість.

Виноградова В. Е. Методологические проблемы исследования творческих способностей в отечественной и зарубежной психологической науке. Раскрываются теоретические и методологические проблемы исследования творческих способностей. Рассматриваются вопросы создания теории творчества, а также концепции развития творческих способностей. Анализируется вклад отечественных и зарубежных ученых в концепции творческих способностей и их уникальные концептуальные особенности в данном понятии в психологической науке. Каждый из ученых, кто исследовал проблему способностей, находит собственные уникальные концептуальные особенности в данном понятии. Системообразующим фактором в проблеме развития способностей выступает личность. Поиск личностью собственной целостности может выступать фактором способности делать научные открытия. Потребность развития личности может приводить к развитию общества, путем потребления новых произведений, теорий (ноосфера), изобретений.

Ключевые слова: творчество, творческие способности, теория творчества, креативность, талант, развитие, целостность, личность.

Вступ. Питання розвитку творчих здібностей досліджується вже не одне десятиліття і, навіть століття. Проблема генези творчих здібностей хвилює науковців усіх часів та континентів. Сьогодні проблема розвитку творчих здібностей людини належить до числа провідних психолого-педагогічних проблем. В сучасному світі багато робітничих функцій нетворчого характеру замінили робототехнікою. І надалі цей процес буде прискорюватися. Місце людини у суспільстві та соціальних досягненнях вимагає ще більшого творчого потенціалу та реалізації кожної особистості. Отже, постановка проблеми розвитку творчості в сучасних технологічних умовах набуває нового значення та вимагає від суспільства пошуку механізмів, які значно можуть вплинути на пізнання, формування і реалізацію творчої сутності людини.

Вихідні передумови. В наш час науковці вивчають не лише питання розвитку загальних та спеціальних здібностей, а також намагаються визначити основні механізми розвитку креативного мислення у дітей та дорослих, створити універсальну модель за допомогою якої можна чітко, крок за кроком, розвивати творчі здібності.

Якщо звернутися до витоків дослідження здібностей, то одним з основоположників є С.Л. Рубінштейн. Також ці питання вивчали такі видатні науковці, як: Б.М. Теплов, Н.С. Лейтес, В.М. Дружинін, О.М. Леонтьєв, В.Д. Шадриков, Н.І. Чуприкова, Є.П. Ільїн, Д. Векслер, Р. Уайсберг, Д.Б. Богоявленська, М.Є. Богоявленська. У сучасній Україні це питання вивчають такі науковці, як: Г.О. Балл, І.М. Біла, П.П. Горностай, В.В. Клименко, В.О. Моляко, О.Л. Музика, Л. П. Міщиха, В.В. Рибалка, В.А. Роменець, С.О. Сисоєва та ін. Однак, не існує єдиної моделі розвитку творчих здібностей особистості. Постає потреба в аналізі існуючих теорій, їх систематизації та визначенні основних положень, які б їх об'єднали.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідити основні теорії розвитку творчих здібностей особистості на основі аналізу традиційних підходів у системі філософії, психології та педагогіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожен з науковців, хто займався дослідженням творчих здібностей, зробив певний внесок у розвиток теорії творчості. Проаналізуємо основні підходи відомих теорій та зосередимо увагу на особливостях та відмінностях розвитку творчих здібностей.

Питання дослідження феномену здібностей виникло ще в період античності в процесі поділу праці. Уже в ті часи почали формуватися два підходи до розуміння природи здібностей: з одного боку їхня вродженість, з іншого – залежність від зовнішніх умов. Ці тези можна дослідити у філософських міркуваннях Платона й Аристотеля. Також до цієї думки прийшов лікар Хуан Уарте. Ще у XVI столітті вперше в історії психології він написав книгу «Дослідження здібностей до наук». В цій роботі ставилося завдання вивчити індивідуальні відмінності між людьми з метою визначення їх придатності до конкретних професій. У своєму дослідженні Х.Уарте ставив чотири основні питання: якими якостями володіє людина, що робить її здібною до однієї науки і не здібною до іншої; які види здібностей спостерігаються в людському роду; які мистецтва і науки відповідають кожній здібності; за якими ознака-

ми можна визнати відповідне дарування. Він вважав, що основними здібностями є уява, пам'ять та інтелект. Кожна з цих здібностей пояснювалась відповідним темпераментом мозку, тобто пропорцією, в якій змішані головні соки. Відповідно до цього вчений аналізував різні науки та види мистецтва, де могли б використовуватись ці здібності. У подальшому він намагався проаналізувати діяльність різних представників професій, таких, як: полководець, теолог, лікар, юрист та інших. Він вважав, що особливо важливо встановити зовнішні ознаки, які могли б допомогти виявити ті чи інші якості мозку, що визначають характер дарування. Також Х. Уарте вважав за необхідне створити професійний відбір в державному масштабі відповідно до здібностей особистості. На його думку «для того, щоб ніхто не помилявся у виборі тієї професії, яка більш всього підходить до його природного дарування, государеві слід було б виділити уповноважених людей великого розуму і знання, які відкрили б у кожного його дарування ще в ніжному віці; вони тоді змусили б його обов'язково вивчати ту галузь знання, яка йому підходить» [12].

Філософ Т. Гоббс у 1651 р. стверджував, що насправді природа створила людей рівними у відношенні фізичних і розумових здібностей. Що ж стосується розумових здібностей, то він знаходив в цьому навіть більше рівності серед людей, ніж у відношенні фізичної сили.

К.А. Гельвецій у книзі «Про людину, її розумові здібності та її виховання» одну з глав назвав «Виховання всемогутнє», а іншу – «Усі люди зі звичайною нормальною організацією володіють однаковими розумовими здібностями». Він вважав, що від народження всі люди рівні, а розвиток здібностей залежить від виховання. К. Гельвецій підкреслював наступну тезу: «Локк і я стверджуємо: нерівність розумів є результатом відомої причини, і ця причина – різниця у вихованні» [4]. На той час ця думка була доволі смілива та оригінальна.

Потрібно зазначити, що досить наблизився до сучасних уявлень про проблему задатків і здібностей Д. Дідро. Він зазначав, що людина не народжується нічим. Кожна людина народжується з відомою здібністю до чого-небудь.

Е. Фромм розглядав творчу здібність і творчу потребу (потреба і здібність дії, події) як провідні для особистості, досліджує спонукальні сили людини.

І. Беляєв розглядає здібності і потреби людини та їх співвідношення «в природно-органічному, соціально-особистісному та духовно-душевному аспектах». Змістовним внеском у розробку дослідження творчих здібностей є виявлення системного механізму становлення індивідуальної цілісності людини, що являє собою єдність поперемінно діючих парціальних механізмів, еволюційно-інволюційного і біфуркаційного [1].

У роботах О. Краєвої цілісний потенціал людини представлений як «діалектична єдність сутнісних сил: потреби і здібності – інтегральних складових потенціалу людини» [8]. Науковець зазначає двоаспектність потреби та здібності: потреба споживання і творення, здібність споживання і творення дозволила поглибити і принципово змінити погляд на потребу і здібності людини на основі тотожності. Потреба постає як внутрішній момент здібності, а здібності – як внутрішній момент потреби. У потребі розкривається її діяльна

якість. У здібності – її самопокладання через задоволення однієї і виникнення іншої потреби.

Отже, необхідно відмітити, що філософські пошуки природи творчих здібностей призвели до розробки декількох теорій. Відповідно до генетичної теорії, здібності – це вроджені індивідуально-психологічні особливості людини, які передаються від батьків у спадок. Доказом вважається ранній прояв здібностей у дитини ще у 3 – 4 роки. На думку науковців, чисельні приклади проявів здібностей у ранньому віці, наявність високообдарованих династій, безумовно, вказують на важливу роль генетичного фактору. Однак інша група дослідників з даного питання наголошують на вагомому впливі оточуючого середовища, що також підтверджується багатьма досягненнями відомих людей. Втім, розвиток здібностей відбувається також в процесі становлення індивідуальної цілісності особистості.

Звернемося до психологічних теорій розвитку творчих здібностей. Необхідно наголосити, що видатний науковець С.Л. Рубінштейн є одним з методологів теоретичної та практичної розробки питання формування, розвитку та структури здібностей. Він вважав, що «здібність – це складна синтетична особливість особистості, яка визначає її придатність до діяльності...Здібності людини – це прояви, сторони її здібностей до навчання та праці» [9, С. 538]. Тобто, він вважав, що на формування природи здібностей впливають особистісний та діяльнісний підхід. «Здібності – це закріплена в індивіді система узагальнених психічних діяльностей. На відміну від навичок, здібності – результати закріплення не способів дій, а психічних процесів, за допомогою яких дії і діяльності регулюються...Здібності формуються в результаті установаження в психічній діяльності зв'язку суб'єкта з об'єктами діяльності, які життєво важливі для суб'єкта, що є умовами його життя» [9, С. 546].

У структурі здібностей С.Л. Рубінштейн виділяє два основні компоненти:

- 1) «операціональний» - налагоджена система тих способів дії, за допомогою яких здійснюється діяльність;
- 2) «ядро» - психічні процеси, якими регулюються операції: якість процесів аналізу та синтезу.

У своїх працях С. Л. Рубінштейн формулює яким чином відбувається розвиток здібностей людини. Він вважає, що «розвиток здібностей відбувається по спіралі: реалізація можливості, яка представляє здібність одного рівня, відкриває нові можливості для подальшого розвитку, для розвитку здібностей більш високого рівня. Обдарованість людини визначається діапазоном нових можливостей, які відкриває реалізація наявних можливостей» [9, с.227-228].

Теплов Б. М. розуміє під здібностями визначені індивідуально-психологічні особливості, які відрізняють одну людину від іншої, які не зводяться до вже набутих навичок та знань, а визначають легкість та швидкість їх здобуття [11]. Він виділив три основні ознаки здібностей:

- здібності – це індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від одної;

- здібностями називаються не будь-які взагалі індивідуальні особливості, а лише такі, які мають відношення до успішності виконання певного виду діяльності;

- поняття «здібності» не зводиться до тих знань, навичок або вмінь, які вже набуті людиною.

Окремі здібності не просто співіснують поруч одна з одною і незалежно одна від одної. Кожна здібність змінюється, набуває якісно іншого характеру в залежності від наявності і ступеня розвитку інших здібностей.

Теплов Б.М. вважає, що здібність є поняттям динамічним, і воно існує лише у розвитку. Здібність не може виникнути поза межами конкретної діяльності, а створюється лише в цій діяльності [11, с. 29].

Однак, здібності є не лише результатом розвитку, але і дії уроджених особливостей. У цьому плані важливе значення має поняття обдарованості. Обдарованість – це своєрідність природних передумов, наявність внутрішніх умов, що лежать в основі здібностей. Іншими словами, здібності – це обдарованість у розвитку.

Слід відмітити, що існують найбільш сприятливі, оптимальні терміни в розвитку і становленні окремих здібностей. Цікавими є спостереження канадського вченого Г. Лемана, який працював над цією проблемою приблизно 20 років. На його думку, у поетів цей вік визначається між 26 і 30 роками, лікарів – 33 – 34, художників – 30 – 35, а письменників – 40 – 44 роками [7, С. 49]. Обдарованість може привести до раннього розвитку здібностей. Так, музичні здібності В. А. Моцарта, Ф. Й. Гайдна, М. А. Римського-Корсакова виявилися в 4 роки; творчі здібності І. Ю. Рєпіна – в 4–5 років, у С. Рафаеля – у 8 років; О. С. Пушкін почав писати перші вірші в 9 років.

Проведений Б. М. Тепловим аналіз психологічних матеріалів про видатних людей продемонстрував, що досягнення в діяльності залежать не лише від здібностей, однак, й від вольових особливостей.

За визначенням І. П. Павлова, здібності пов'язані з існуванням трьох типів людей: «художнього», «розумового» і «проміжного». Така типологія пов'язана із вченням, відповідно до якого вища нервова діяльність людини характеризується наявністю в ній двох сигнальних систем: першої сигнальної системи – образної, емоційної, і другої, пов'язаної із сигналізацією цих образів за допомогою слова – сигналу сигналів.

Відносна перевага першої сигнальної системи в психічній діяльності людини характеризує «художній» тип, відносна перевага сигналу сигналів – «розумовий» тип, рівне їхнє представництво – середній («проміжний») тип людей. Зазначені розходження пов'язують з функціями лівої (словесно-логічної) і правої (образної) півкуль головного мозку.

Є два рівні розвитку здібностей: 1) репродуктивний – відображає високе вміння засвоювати знання, опановувати діяльність і виконувати її за зразком; 2) творчий – вміння створювати нове, оригінальне, творче.

Лейтес Н.С. визначав здібності як підструктуру особистості, яка утворена індивідуально-психологічними особливостями людини, яка виражає її готовність до оволодіння певними видами діяльності та до їх успішного здійснення.

Леонтьєв О.М. розрізняв два види здібностей: природні, які формуються на основі задатків, та «специфічно людські». По відношенню до них він порізненому характеризує роль природніх передумов розвитку. Науковець відмічав, що дослідження здібностей може йти як від аналізу спеціальних здібностей в їх найбільш розвинених і індивідуальних проявах до з'ясування загальної природи здібностей, так і від аналізу природи людських здібностей в їх загальному вираженні. Леонтьєв О.М. вважав, що найважливішим є другий шлях.

Необхідно відмітити, що О. М. Леонтьєв погоджувався з визначенням задатків, яке надавав Б. М. Теплов, та розумів їх вплив на індивідуально-психологічні відмінності.

Частина вітчизняних науковців розглядають розвиток творчих здібностей, як розвиток творчого потенціалу особистості. В.О. Моляко розглядає творчий потенціал, як «творчу обдарованість, готовність до творчої діяльності» [5, С. 15]. «Творча людина розглядається як така, що виражає вищий ступінь розвитку, підготовленості до конкретних видів діяльності й до життя в цілому, до зміни стилів поведінки, до пошуку виходів із кризових ситуацій, до найбільш конструктивного раціонального прийняття рішень у складних та екстремальних умовах» [5, С. 20].

В.І. Лебедев зазначав, що здібності – це психічні особливості особистості, які забезпечують їй успішну діяльність у певній галузі. Такі фахівці, як наприклад, психолог, лікар, письменник не можуть обійтись без такої здібності, як спостережливість. У художника має бути надзвичайно розвинена зорова пам'ять, уява, у інженера – абстрактне мислення.

Чуприкова Н.І. зазначає, що здібності пов'язані з можливістю індивідуального розвитку. Тобто, наявність здібностей можна перевіряти за допомогою «зон росту» самої особистості. Якщо людина займається певним видом діяльності і через певний час має досягнення в ньому, значить вона «зростає над собою» і, власне має здібності до цього виду діяльності [13].

Отже, виходячи з даної тези, можна прийти до висновку про спільність бачення розвитку творчих здібностей Б.М. Тепловим та Н.І. Чуприковою.

В.Д. Шадриков визначає здібність як властивість функціональних систем, які реалізують окремі психічні функції, які мають індивідуальну міру вираженості, що проявляється в успішності та якісній своєрідності оволодіння діяльністю.

Д.Б. Богоявленська дослідила, що творчі здібності не зв'язані прямо з рівнем загальних та спеціальних здібностей. За результатами дослідження розвитку здібностей нею було сформульовано уявлення про обдарованість як інтегральне виявлення здібностей з метою конкретної діяльності.

Відповідно до цієї структури розвиток здібностей проходить декілька стадій:

- розвиток функціональної системи, яка реалізує конкретну функцію в сукупності її компонентів та зв'язків;
- розвиток операційних механізмів;
- розвиток оперативності у системі функціональних та операційних механізмів;

- оволодіння суб'єктом здібностями через рефлексію в конкретній діяльності [3, С. 22].

Слід зазначити, що у сучасній психологічній науці здібності визначають як прояв певної характеристики функцій, що зумовлений вродженими задатками. Функції характеризують здатність того чи іншого органу виконувати ту роль, для якого він створений природою. Відмітимо, що ці характеристики наявні у кожній людині, однак ступінь вираженості їх у кожній особистості різний. Якщо у людини характеристика функції перевищує середній рівень, то відповідно зазначається наявність у неї даної здібності, якщо вона набагато нижча – про відсутність даної здібності. Отже, поняття „здібність” застосовується для виділення людей, у яких характеристика певної функції проявляється значно більше, ніж звичайно.

Біла І.М. зазначає, що успіхи дитини у певному виді діяльності зумовлюються набором відповідних здібностей. Їх діагностика ще у дошкільному віці дозволяє виявити ті уподобання, які мають генетичний та спадковий характер. Наприклад, дорослий може помітити певні успіхи дитини, які в нормі не відповідають віковим процесам розвитку, і говорять про їх унікальність. За умови, якщо дитина проявляє зосередженість, терпеливість та інші вольові якості, які ще несформовані, однак вже виявляються в певному виді діяльності, можна припустити гіпотезу про схильність до певного виду діяльності і через деякий час спостережень, про наявність певних здібностей, які можуть специфічно проявлятися. Наведемо класифікацію проявів здібностей за І. М. Білою [2]:

- загальні інтелектуальні здібності;
- конкретні досягнення;
- спілкування та лідерство;
- творчість і продуктивна діяльність;
- художньо-образотворчі здібності;
- психомоторні здібності.

Отже, увага батьків та вчителів до вище наведених проявів у поведінці дитини може допомогти як у ранній діагностиці творчих здібностей. Так й у їх розвитку.

Враховуючи класифікацію видів здібностей, науковці їх поділяють на сім основних груп: розумові та спеціальні; навчальні та творчі; математичні, конструктивно-технічні, музичні, літературні, фізичні здібності.

Необхідно відзначити, що Савчин М., замість традиційного поняття здібності, висвітлює поняття здатності. Він пропонує розглядати здатності особистості «як її спроможність забезпечувати функціонування та становлення власного внутрішнього світу (самоактивність) та життя і життя інших людей (активність)» [10, С. 8]. На його думку основними характеристиками здатностей є наступні: змістова спрямованість; автентичність як відповідність або невідповідність природі внутрішнього світу людини; оптимізованість системи здатностей; рівень розвитку як показник ефективності функціонування здатностей.

На думку М. Савчина, здатність до творчості як творення нового, неповторного проявляється у наступних аспектах [10, С.177]:

- конструктивному, нестандартному мисленні, діяльності та поведінці;
- усвідомленні та поповненні знань про себе;
- генеруванні нових ідей;
- оригінальності як можливості знаходження нестандартних рішень проблемних ситуацій;
- подоланні стереотипів у розв'язанні життєвих завдань;
- володінні особливими алгоритмами вирішення життєвих завдань;
- здатності бачити нове, цікаве у повсякденних ситуаціях та видах діяльності;
- вмінні відчувати інтерес до рутинних поточних завдань;
- творчій побудові життєвого шляху.

Ще одним важливим фактором розвитку здібностей є ті цінності, на які спрямовані потреби та інтереси особистості. Шадріков В.Д. зазначав, що цінності та смисли визначають якісну специфіку здібностей, саме від них залежить особливість розв'язання пізнавальних задач індивідом [14, с. 79].

Висновки і подальші перспективи досліджень. Узагальнюючи вище викладене, необхідно зазначити, що здібності не даються людині в готовому вигляді. Вони є результатом розвитку задатків у процесі визначеної діяльності. Високий результат, що легко досягається, у професійній діяльності визначається природними даними, точніше, переважно природними даними. І чим чіткіше виражений задаток, тим менше часу потрібно людині для реалізації його в здібність. Розвиток здібностей і їхню динаміку можна простежити, виходячи з діалектичного зв'язку придбаного й уродженого, біологічного та соціального.

На формування здібностей впливає ціла низка умов: спрямованість особистості, розумова і фізична активність, інтерес до діяльності, уява тощо. У психології розрізняють загальні і спеціальні здібності. Існують літературні, математичні, педагогічні, художні та інші здібності. У психології розглядають також теоретичні і практичні здібності. Їхня відмінність полягає в тому, що перші визначають схильність особистості до абстрактно-теоретичних розмірковувань, другі – до практичних дій.

Отже, психологи, які досліджували питання здібностей, прийшли до висновку, що системоутворюючим чинником у проблемі розвитку здібностей виступає особистість. На нашу думку, пошук особистістю власної цілісності може виступати фактором спроможності робити наукові відкриття. Тому що потреба розвитку особистості може призводити до розвитку суспільства, шляхом споживання нових творів, теорій (ноосфера), винаходів. Однак, слід відзначити, що практично кожен з науковців, хто досліджував проблему здібностей, знаходить власні унікальні концептуальні особливості в даному понятті.

На нашу думку, перспективою подальших досліджень може стати опрацювання біографії видатних діячів науки та визначення їх шляху у розвитку творчих здібностей. Це сприятиме створенню моделі розвитку творчих здібностей особистості, які врахують змістовно-структурні елементи розвитку особистості на всіх етапах її життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Беляев И. А.* Целостность человека в аспекте взаимосвязи ее способностей и потребностей : опыт типологизации : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра филос. наук : 09.00.13 «Философская антропология, философия культуры» / И.А. Беляев. – Челябинск, 2012. – 40 с.
2. *Біла І. М.* Психологія творчого конструювання в дошкільному віці [Текст] : монографія / Ірина Біла ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К. : Веселка, 2011. – 431 с.
3. *Богоявленская Д. Б.* Психология творческих способностей: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Академия, 2002. – 320 с.
4. *Гельвецій К. А.* Про людину, її розумові здібності та її виховання / К. Гельвецій; пер. з франц. В. Підмогильний. – К. : Основи, 1994. – 416 с.
5. *Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики.* – Житомир : Вид-во Рута, 2006 – 320 с.
6. *Ковалев А. Г., Мясищев В. Н.* Психические особенности человека. Т. 2. «Способности». – Л.: Изд-во ЛГУ, 1960. – 304 с.
7. *Когда в человеке пробуждается гений // Знание – сила.* – 1971. - № 7. – С. 49.
8. *Краева О. Л.* Диалектика потенциала человека : монография / О. Краева – М.; Н. Новгород : Нижегород. гос. с.–х. академия, 1999. – 192 с.
9. *Рубинштейн С. Л.* Основы общей психологии. – СПб. : Питер, 2001. – 720 с.
10. *Савчин М.* Здатності особистості: монографія / Мирослав Савчин. – К. : Академія, 2016. – 288 с.
11. *Теплов Б. М.* Способности и одаренность / Б. М. Теплов // Психология индивидуальных различий. – М., 1982. – С. 129-139.
12. *Уарте Х.* Исследование способностей к наукам. – М., 1960.
13. *Чуприкова Н. И.* Умственное развитие: принцип дифференциации.– СПб. : Питер, 2007. 448 с.
14. *Шадриков В. Д.* Деятельность и способности / В. Д. Шадриков. — М. : Изд. корпорация Логос, 1994. – 320 с.

REFERENCES transliterated.

1. *Belyaev I.A.* Celostnost cheloveka v aspekte vzaimosvyazi ee sposobnostej i potrebnostej : opyt tipologizacii. Extended abstract of Doctor's thesis. Chelyabinsk, 2012. – 40 s. [in Russian].
2. *Bila I.M.* Psihologiya tvorchogo konstruyuvannya v doshkilnomu vici [Tekst] : monografiya / Irina Bila ; In-t psihologiyi im. G. S. Kostyuka NAPN Ukrayini. – K. : Veselka, 2011. – 431 s. [in Ukrainian].
3. *Bogoyavlenskaya D.B.* Psihologiya tvorcheskih sposobnostej: ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ucheb. zavedenij. – M. : Akademiya, 2002. – 320 s. [in Russian].
4. *Gelvecij K. A.* Pro lyudinu, iyi rozumovi zdibnosti ta yiyi vihovannya / K. Gelvecij; per. z franc. V. Pidmogilnij. – K. : Osnovi, 1994. – 416 s. [in Ukrainian].
5. *Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist: teoriya, metodika, rezultati doslidzhen / za red. V.O. Molyako, O.L. Muziki.* – Zhitomir : Vid-vo Ruta, 2006 – 320 s. [in Ukrainian].
6. *Kovalev A.G., Myasishchev V.N.* Mental characteristics of a person. Vol. 2. «Abilities». – L.: Publishing house LSU, 1960.– 304 s. [in Russian].
7. *Kogda v cheloveke probuzhdaetsya genij // Znanie – sila.* – 1971. - № 7. – S. 49.
8. *Kraeva O. L.* Dialektika potenciala cheloveka: Monografija. – M.; N. Novgorod: Nizhegorod. gos. s.–h. akademija, 1999. – 192 s. [in Russian].
9. *Rubinshtejn S.L.* Osnovy obshej psihologii. – SPb. : Piter, 2001. – 720 s. [in Russian].
10. *Savchin M.* Zdatnosti osobistosti: monografiya / Miroslav Savchin. – K. : Akademiya, 2016. – 288 s. [in Ukrainian].
11. *Teplov B. M.* Sposobnosti i odarennost / B. M. Teplov // Psihologiya individualnyh razlichij. – M., 1982. – S. 129-139. [in Russian].
12. *Uarte X.* Issledovanie sposobnostej k naukam. – M., 1960. [in Russian].
13. *Chuprikova N.I.* Umstvennoe razvitie: princip differenciacii.- SPb. : Piter, 2007. 448 s.
14. *Shadrikov V. D.* Deyatelnost i sposobnosti / V. D. Shadrikov. — M. : Izd. korporaciya Logos, 1994. – 320 s. [in Russian].

Vynohradova V. Ye. Methodological issues in the research of creativity of the Ukrainian and foreign psychological science. The concepts of an individual's ability to creative activity are discussed in this article. Attention is given not only from the philosophical and psychological point of views but also from the other perspectives of known authors that study the way of the development and improvement of the personality. Philosophical searches for the nature of the creative capacity led to the formation of genetic and social theories. A meaningful contribution to the research development in creative abilities is the detection of a system mechanism for the formation of the individual integrity of a person. This is a unity of alternating partial mechanisms, evolutionary – involutionary, and bifurcation. Current theoretical and methodological problems of the research of creativity and concepts of the development of creative capacity are analyzed. The contribution of the Ukrainian and foreign scientists concerning the psychological concept of the formation of creative abilities and their unique conceptual features is discussed. A personality is a system-forming factor in the issue of the development of capabilities. The individual's search for the personal entirety can be the aspect that makes scientific discoveries. Requirement of the individual development can lead to social development by consuming of new works, theories (noosphere), and inventions.

Key words: creativity, creative abilities, theory of creativity, talent, development, integrity, personality.

Отримано 2.05.2019

УДК 159.9.072.432

Гуд Ганна Олександрівна

РІВНЕВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ЕМПІРИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Гуд Г. О. Рівнева диференціація прояву тривожності у молодших школярів: емпіричний аспект дослідження. У статті подано результати емпіричного дослідження тривожності молодших школярів, проведеного за допомогою застосування комплексу психодіагностичних методик. Проаналізовано особливості емоційної сфери учнів початкової школи; розкрито динаміку розвитку тривожності, як особистісної властивості. Вказано на особливості тривожності як форми прояву емоційного неблагополуччя, а саме: занепокоєння щодо навчання та спілкування з однолітками, очікування поганого ставлення зі сторони вчителів, батьків, однокласників, фрустрація потреби успіху. Емпірично засвідчено, що загальна шкільна тривожність у молодших школярів, які навчаються за традиційною системою освіти, переважно представлена високим рівнем. Виявлено, що школа, як соціальний інститут виступає стресогенним чинником та спричинює тривожність

Ключові слова: молодший шкільний вік, діти, тривожність, особливості тривожності, шкільний стрес, агресія, фрустрація.

Гуд А. А. Уровневая дифференциация проявлений тревожности у младших школьников: эмпирический аспект исследования. В статье представлены результаты эмпирического исследования тревожности младших школьников, проведенного с помощью применения комплекса психодиагностических методик. Проанализированы особенности эмоциональной сферы учеников младших классов; раскрыто динамику развития тревожности, как личностной характеристики. Указано на особенности тревожности как